

Prof. Dr. Szigeti Péter 2024

szakmai önéletrajza

**Az Állam- és Jogtudományok Akadémiai Doktora (DSc.),
a Politikatudomány kandidátusa (CSc.), egyetemi tanár.**

(Született: Budapest, 1951. október 23.)

e-mail: szigp51@gmail.com

Iskolai végzettség, tudományos fokozatok megszerzése:

- ELTE Állam- és Jogtudományi Kar (1973-1978), nappali tagozat, állam- és jogtudományi doktorátus (száma: LIV/215/1978.) A diploma minősítése: cum laude, Diplomamunka témája: A jogi visszatükrözés attribútumai.
- ELTE BTK (1978-1981), esti, pedagógia kiegészítő szak (sz: 1199/1981.)
- A Politikatudomány kandidátusa, 1989. (12.751)
- Habilitált az ELTE ÁJK-n, 1997.
- Az Állam és Jogtudomány Akadémiai Doktora 2002. (sz: 4.062)

Oktatói és tudományos állások:

- ELTE ÁJTK (1978-80. tudományos segédmunkatárs; 1980-84 egyetemi tanársegéd; 1984-89 egyetemi adjunktus; 1991-1998 egyetemi docens)
- ELTE BTK (1990 egyetemi adjunktus)
- Társadalomtudományi Intézet (1985-88 tudományos munkatárs)

- MTA Politikai Tudományok Intézete (1991- tudományos főmunkatárs, majd 2002-től 2014. október 31-ig tudományos tanácsadó)
- RTF 1996-2002 Jog- és Államtudományi Tanszék vezetője, majd 2015-ig jogutódjának (NKE RTK) egyetemi tanára
- Egyetemi tanár 1999. július 1-től (Köztársasági Elnök 261/1999.).
- ELTE ÁJK – SZIF Oktatási Intézet Győr: egyetemi docens 1998-tól, egyetemi tanár 2003-tól (Köztársasági Elnök, (D-2266/2003.)
- Széchenyi István Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi Kar, majd Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti tanszék vezetője (2001-től 2016-ig), közben tudományos és általános igazgatóhelyettes (2003- 2007 között).
-
- A Széchenyi István Egyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájának vezetője, és a Habilitációs Bizottság elnöke (2014. júniusától folyamatosan 2021. október 1-ig).
-
- 2021. október 1-től professor emeritus, Széchenyi István Egyetem Állam-és Jogtudományi Karán

Szakmai és közéleti szervezetekben való tagság és funkció:

- Magyar Politikatudományi Társaság alapító tagja
- Condorcet Kör alapító tagja (1991-)
- Politikaelméleti tanszék-közi munkacsoport titkára (ELTE BTK 1982-1989)
- Magyar Jogász Szövetség Jogelméleti Szakosztály titkára (1992-1996)
- MTA Politikatudományi Bizottság tagja (1991-től megszűnéséig, majd 1997-től folyamatos újr)
- ESZMÉLET (Társadalomkritikai és kulturális folyóirat szerkesztőbizottsági tagja, 2001-től napjainkig)
- LEVIATÁN (az SZE JGK ÁJI, majd Deák Ferenc ÁJK Tudományos Közleményeinek alapító főszerkesztője 2003-2007)
- Országos Választási Bizottság (OVB) Elnöke (2006. február 6-tól 2010. július 23-ig)

Publikációk (Könyvek és kötet szerkesztések)

- *Szervezett kapitalizmus.* Budapest Mediant Kiadó, 1991. 207 oldal

- *Az út maga a cél.* Társadalomelméleti tanulmányok. MTA PTI 1995. 386 oldal
- *A jogállamiság jogelmélete* (szerzőtárs: Takács Péter) Napvilág, 1998. 296 oldal. 2. javított és bővített kiadás: 2005. 340 oldal
- *A valóság vonzásában.* Jogelméleti és politikaelméleti tanulmányok. Publicationes Jaurinenses op. 5. SZIF, Győr, 2001. 335 oldal
- *Jogtani és államtani alapvonalak.* Publicationes Jaurinenses op.7. SZE ÁJI, 2002. Rejtjel Kiadó 198 oldal; harmadik, bővített kiadás Rejtjel, 2011, 208 oldal
- *Világrendszernézőben.* Globális "szabadverseny" – a világkapitalizmus jelenlegi stádiuma. Napvilág, Budapest, 2005, 288 oldal
- *Norma és Valóság.* Válogatott tanulmányok a jogelmélet, az alkotmányjog és a politikaelmélet köréből. Széchenyi István Egyetem–MTA Politikai Tudományok Intézete, Publicationes Jaurinenses op. 8. 2006, 387 oldal
- *A Magyar Köztársaság jogrendszerének állapota 1989-2006.* Komplex jog- és alkotmányelméleti, jogszociológiai és szakjogi elemzés. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008
- *Társadalomkutatás - mi végre?* Politikatudomány - Alkotmányjog - Világrendszerelmélet. Publicationes Jaurinenses. op. 9. 300 p. Universitas Győr, 2011. Online változat: <http://mek.oszk.hu/09900/09957>
- *Problémáink vonzásában. Társadalomismereti tanulmányok.* UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2015, 328 oldal. Online változat: <http://mek.oszk.hu/14700/14704/index.phtml>
- *Kapitalizmusfogalmak és a tőkés termelési mód elmélete* Eszmélet 115. Melléklete pp. 1-59. , 59 p. (2017)
- *A jog létmódjai: normativitás – döntés – jogviszonyok és közhatalom* A jogi objektiváció társadalom- és jogelmélete Gondolat Kiadó-SZE DF ÁJK, Budapest-Győr, 2021. 427 oldal.

Kötet szerkesztések

- Tanulmányok a jogvédelem és a rendvédelem köréből (szerk.) RTF Jog- és Államtudományi Tanszék, Budapest, 1998. 217 oldal
- Államelmélet – Politikai filozófia – Jobbölceselet (szerk.) Országos Tudományos Konferencia, Győr, 2004, szeptember 3-4. A LEVIATÁN különszáma
- Jogvédelem – Rendvédelem Tanulmányok (szerk.) RTF Alkotmányjogi és Közigazgatási jogi Tanszék Budapest, 2007
- Államszocializmus Értelmezések, viták, tanulságok (szerk. Krausz Tamással) L'Harmattan, Budapest, 2007, 284 oldal
- Lapsánszky, András; Smuk, Péter; Szigeti, Péter (szerk.) Köz/érdek: Elméleti és szakjogi megoldások egy klasszikus problémára Budapest, Gondolat, 2017, 652 oldal
- Szigeti Péter - Krausz Tamás (szerk.) Lukács György és Mészáros István Filozófiai útkeresés - levelezésük tükrében Budapest, Eszmélet Alapítvány (2019)

Tanulmányok; Tankönyvek, Recenziók; Nemzetközi konferencián előadások; Publikált tudományos kerekasztal viták; szakfordítások - lásd: Szigeti Péter MTMT 2, ahol 265 tétel és 388 hivatkozás szerepelt 2024. március 26-ig.

Kitüntetés, elismerések:

1976 Országos Tudományos Diákköri Konferencia – Fődíj

2001 Belügyminiszteri elismerés

2002 Széchenyi István Egyetem Publikációs díj

2021 Életút díj Széchenyi István Egyetem

Ösztöndíjak:

1983: 4 hónap Párizsban, ahol az "Institut d'Études Politiques de Paris" fogadott, mint kötetlen tematikájú kutatót. Ezt a lehetőséget arra használtam fel, hogy elmélyítettem ismereteimet a francia politikatudományról, annak irányzatairól. Itt jelentős konzultációs segítséget kaptam George Lavau (CNRS Paris) és Maurice Croisat (Université de Grenoble) professzoroktól. A politikai rendszerfelfogások és a politikai szocializáció problematikáit célirányosan is kutattam és ezekről publikáltam.

1988: 3 hónap Párizsban. Ez a tanulmányutam a fejlett tőkés országok modernizációs folyamatainak kutatására és a pluralista demokrácia francia variánsának megismerésére használtam fel. Michel Aglietta közgazdász, intézet igazgató (Centre d'Études Prospectives et d'Informations Internationales) segítette a "l'école régulation" iskola teljesítményeinek megismerésében. Előző témát "Szervezett kapitalizmus" című monográfiámban dolgoztam fel, míg az utóbbiról önálló tanulmányt publikáltam. ("Pluralista demokrácia - francia módra" - MPT Évkönyv, 1990.)

1991: egy hónap Párizsban, mely alapítványi ösztöndíjat a jogállamiság problémája francia irodalmának tanulmányozására fordítottam, Guy Hermet (Centre d'Études et de Recherches Internationales) ismert politológust, kutatási igazgató útmutatásaival.

2004: nyarán egy hónapot „szabad kutatóként” (chercheur libre) Nizzában töltöttem, ahol a globális kapitalizmust elemző könyvemhez – elsősorban Ignacio Ramonet, Michael Hardt és Antoni Negri – munkáit tanulmányoztam.

Disszertációk:

- 1978. ELTE ÁJTK: *A jogi visszatükrözés attribútumai.*

- 1989. Kandidátusi disszertáció (TMB 12.751): *"Szervezett kapitalizmus - késő kapitalizmus"*. Elméleti viták és értékítéletek a két világháború közötti fejlett tőkés országokról.
- 1997. Habilitáció: *Jog és jogállam - jogelméleti nézőpontból* (oklevél: 138/1997. ELTE)
- 2001. Akadémiai doktori értekezés: *Szintetikus jogfelfogás, jogi objektiváció és a jogállamiság érvényességtartománya*

Kutatói munkásságom fő irányai és eredményei

Tudományos tevékenységem a politológia, jog- és államelmélet, a filozófia, és a magyar alkotmányjog területére esik.

Az évek során sokat foglalkoztam és publikáltam olyan *eszméletörténeti* kérdésekről, mint Marx politikaelméletének rekonstrukciója, illetve Hilferding szervezett kapitalizmus koncepciója, benne sajátos államelméletével és jogmegkettőződés felfogásával (a formális jog mellé lerakódó materiális jog problémájával).

A frankfurti iskola kritikai elméletének (Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Jürgen Habermas, C. Offe), illetve jóléti állam koncepciójának problémáihoz a modern kapitalizmuselméleteket kutatva jutottam el. Újabban pedig az uralom – hatalom dualizmusának Max Webernél és Marxnál is kidolgozott felfogásából kiindulva reflektáltam Michel Foucault *fegyelmező társadalom* felfogására, illetőleg kritikailag Antonio Negri – Michael Hardt (*Empire*) elgondolására.

A *politológia módszertana* szempontjából empirikus és történelmi kutatásaim és elméleti interpretációm számára kitüntetett jelentősége van, hogy a politikumot, mint relatíve önálló, független és függő jelenségszférát fogom fel. Annak a mindenkori gazdasági és szociális, konfliktusos feltételrendszernek a behatárolása nélkül, amelyre a politikai jelenségek sui generis szabályszerűségeik és szabálytalanságok szerint szerveződnek, mégpedig megszüntethetetlen informalitással, – nincs meglapozott politológiai analízis. A "société civile" kategoriális alapzata, fejlettségi foka a munkamegosztási, tulajdoni, erkölcsi és szokásrenddel, konkuráló legitimációs potenciálokkal az alapja a politizációs folyamatok és a politikai kultúra feltárásának. Az összehasonlító politikaelméletnek épp ezért el kell végeznie az összehasonlítás alap definiálását és utána veheti számba a jelenségek egynemű körén belül az azonos kihívásokra adott eltérő reakciótípusokat.

Ezt a szemléletet érvényesítettem a politikum szerveződésmódjának sajátos amerikai és svéd útjainak tárgyalásánál és a pluralista demokrácia francia variánsának kidolgozásakor.

A politikatudomány nemzetközi vérkeringésében markáns irányzat az, amelyik a közgazdasági gondolkodás elméleti rendszereinek ismeretében gondolja át a politológiai

elemzést. Ezt a törekvést érvényesítettem kandidátusi disszertáciomban, amelyet az MTA TMB politikatudományi szakbizottsága maximális pontszámmal fogadott el. Munkámat időszerűnek, magas színvonalúnak és a nemzetközi tudományos közösségben is helytállónak minősítette. A műfaját tekintve elmélet és politikatörténeti munka a fejlett tőkés országokra vonatkozó teóriák speciális vonulatát tekinti át és elemzi. Azokat a teóriákat, amelyek számba veszik az anarchikus-individualista kapitalizmus korszakának felbomlása óta végbement, s máig tartó fejleményeket a centrum országaiban, s melyek szervezett kapitalizmusnak – késő kapitalizmusnak fogják fel problematikájukat. A monográfia két nagy kompozíciós ívvel világítja meg a centrum országok azon belső átalakulásait, melyek a világgazdasági változások hatására következtek be. Egyrészt bemutatja a szervezett kapitalizmus elméletének belső vitáit, fejlődéstörténetét. Másrészt az összehasonlító politikatörténet-írás módszerével elemzi a "a tőke keynesiánus szociáldemokratizálódását" a svéd modell esetében, illetőleg a roosevelti New Deal paradigmáját, amit az amerikai társadalomfejlődésnek az európaiktól eltérő sajátosságain keresztül értelmez. Feltárja a jóléti állam keletkezésének gazdasági, társadalmi és politikai körülményeit. Emellett olyan állam- és jogelméleti problémák is elemzésre kerülnek, mint az államot alkotó természetföldrajzi tényezők hatásának elemzése, illetőleg a legitimációs problematika összefüggése a versenytársadalommal.

Munkámban elméleti pozíciók parciális tagadásán keresztül állítottam fel saját szintézist. A konkuráló elméletek közötti igazságtartalom tekintetében az egyes pozíciók közötti érvényességproblémákat e pozíciók empirikus és történeti megalapozottsága szempontjából döntöttem el.

Monográfiám "Szervezett kapitalizmus" címmel kandidátusi disszertációm bővített változata (Mediant, 1991. 207. p.), melyben megkíséreltem az összehasonlító politikatörténet-írás módszertani megalapozásával és alkalmazásával a kapitalizmus meghatározott fejlődési szakaszának leírását és elméleti interpretálását. Felfogásom szerint a Nagy Válság kényszerítette ki azokat a strukturális innovációkat, amelyek a makrogazdasági szabályozást a mikrofolyamatokkal lényegében összhangban sikeresen alkalmazták, s melyek elméleti előzményét és megalapozását a Hilferding-Keynes-Kalecki-Kaldor ökonómiai vonulat jelenti.

A koncepció empirikus és történelmi megalapozottsága elsősorban a New Deal-re és a svéd modellre terjed ki, s nyitott kutatási problémának tekintetem, hogy az általam adott interpretáció érvényessége mennyiben áll fenn a világgazdaság 1973-74-gyel induló átrendeződésével, illetőleg az 1989-91 utáni terjedelmi "mondializációjával". E mű szakmai fogadtatását és értékelését három recenzió jelentette (Harsányi Iván: Múltunk 1991/2-3.; Gedeon Péter, Politikatudományi Szemle 1992/2.; Galló Béla, Ezredvég 1993/8.). Ez irányú kutatásaim továbbvitelét, melyre egy szűkebb szakmai közvélemény is inspirált, három tanulmányom bizonyítja. Kettő a szociáldemokrácia szempontjából gondolta át a keynesiánus korszak végét (a jóléti állam válságára következő dezetatizációt, illetve a modernizáció érvényesség tartományait a szociáldemokrácia regionális lehetőségei szempontjából), míg egy az államelméleti általánosítás lehetőségei felől.

A francia politikatudomány eredményeit, szellemének eredetiségét átfogóbb tanulmányokban recipiáltam. Különösen a *politikai szocializációs* koncepciók és a *politikai rendszerelemzések* teljesítményeit hasznosítottam – többek között egy hazai szocializáció kutatásban (TTI, Kéri László csoportjában 1982-1985) való részvételemmel. Ekkor empirikus szociológiai kutatásokat, felméréseket is végeztem az ifjúság politikai szocializációjának mechanizmusairól. Francia stúdiumaim trilógiájának (szocializációs elméletek – politikai rendszer – konstitucionalizmus) részeként elemeztem a *pluralista demokrácia nemzeti* típusajátosságait, továbbá jogelméleti elemző tanulmányt írtam a jogállamiság francia változatának kialakulásáról. *A francia konstitucionalizmust* a megfelelő pontokon a német Rechtsstaat-tal és az angol Rule of Law-val, továbbá az amerikai variánssal is összevettem. Nagy hangsúlyt fektettem a közjog kialakulására, hiszen a francia jogfejlődés e tekintetben élenjáró eredményeket produkált a XIX. században, s a jogilag szabályozott közigazgatás eredeti intézményeit hívta életre (Conseil d'État, Cours Constitutionelle).

1985-88 között kikért munkatársként – egyetemi oktatói tevékenységgel párhuzamosan – a Társadalomtudományi Intézetben kutattam, a Bayer József irányította csoportban. Többek között "Az ember mint a politikai viszonyok alanya" politikaelméleti tanulmányom illeszkedett az emberi tényező szerepét vizsgáló ottani kutatásba.

1991 óta végeztem munkahelyemen, az MTA PTI-ben, Szoboszlai Györggyel olyan kutatásokat, melyek a magyarországi *alkotmányos átmenet* témakeretébe illeszkednek. Elsősorban a magyar *Alkotmánybíróság* döntéseit, politológiai, alkotmányjogi és jogelméleti vonatkozásait kutattam és kutatom. Több tanulmányom is megjelent erről (Világosság 1993/1.; Politikatudományi Szemle 1995/2. Társadalmi Szemle 1998/2.), valamint elméleti kommentárom a folyó alkotmányozás Alkotmány Előkészítő Bizottsága által 1996 májusában közzétett tervezetéről (Eszmélet 1996/31.). A magyar Alkotmánybíróság 10 éves mérlegét megvonó tanulmányom pedig 2001-ben készült el. Azóta is rendszeresen publikálok az alkotmányos jogállamiság és az alkotmányozás (2010) problémáiról, illetőleg a magyar választási rendszerről és magáról a választójogi jogalkalmazói munkáról, amely 2006 után vált izgalmassá számomra.

Politikatudományi relevanciájú munkásságomban rendszeresen írtam *a magyar politikai tagoltságról*, továbbá 1994-es parlamenti választásoktól kezdődően a PTI Politikai Szociológiai Körkép sorozatában választás- és politikai szociológiai elemzéseket a Magyar Szocialista Párt elért eredményéről, stratégiájának, szövetségi politikájának alakulásáról, jelentősebb taktikai lépéseiről. Ezekből a tanulmányokból ma már longitudinális összefüggésekként is tanulmányozhatóak magyar parlamentarizmus egyik legstabilabb pártjának országos és megyei bontású, összehasonlító választási eredményei, továbbá ennek magyarázata, kormányzati és ellenzéki tevékenységének legjelentősebb mozzanatai.

A politikatudomány jelentős elméleti kérdései közül több ízben foglalkoztam a *kormányzással*. Egyfelől a modern államiség átfogó mozgási pályájának 'túlsúlyos' mozzanataként, rekonstrukciójaként. Másfelől pedig arról, hogyan értelmezhető a kormányzás társadalmi

tevékenysége a különböző szaktudományokon keresztül – alkotmányjog, államelmélet, politikai szociológia –, ahol e szakjellegű, pozitivista értelmű differenciálódás mellett aligha véletlenül lép fel a „negatív hatásköri összeütközés” határhelyzete, jelensége. Ami egy tipikusan csak interdiszciplináris módszerekkel vizsgálható probléma-tartomány. A technokratikus, elitista – ma gyakorta szakpolitikai szerepfelfogásokkal szemben – a kormányzás így visszanyeri eredeti autonómiáját és ezzel politológiai értelmét is: a társadalom politizálódási /alulról-felfelé futó/ folyamataiba illeszkedő, sajátlagos politikusi tevékenységként, amely felülről lefelé történő, kettős vertikális irányítása az igazgatási-végrehajtói tevékenységeknek.

"Az út maga a cél. (Társadalomelméleti tanulmányok)" c. válogatott kötetemben (1995) tettem közzé addigi húsz legfontosabb tanulmányom, melyek három tudományterületre terjednek ki: a politikaelmélet, a jogelméleti-jogfilozófiai stúdiumok és a kapitalizmus elemzések területén vizsgálják korunk jelentős problémáit. Reményeim szerint elméleti igényességgel és a kritikai társadalomelmélet aspektusából.

A magyar társadalom átalakulását a politikai dinamika és az alapvető konfliktusok szerkezetének ábrázolásán keresztül követem nyomon 1989-től 1994-ig. A hazai folyamatokat a világrendszer egésze felől segít megérteni a jelenkori kapitalizmus uralmi struktúráit elemző tanulmány és egy másik a szociáldemokrácia dilemmáinak a kétpólusú világrendszer megszűnte következtében kialakult új helyzetét jellemzi. A kötet a magyar alkotmánybíráskodás politológiai összefüggéseit és alkotmányossági értékeléseit, a jogászi hivatás, a jogelmélet és jogfilozófia problémáit is taglalja. Önálló tanulmányban foglalkozik a legitimációs problematikának a kritikai elmélet kereteiben való felfogásával.

Egyes tanulmányaim nyomán összegző, rendszerező áttekintés a XX. századi államfejlődés alapvető kategóriáiról – pluralista demokrácia, jogállam, jóléti állam és a jelenkori államtalanítás – az a fejezet (III.), melyet az általam szerkesztett és szerzőtárssal írt főiskolai jegyzet tartalmaz. (*Jog és jogállam. Állam- és jogelméleti alapismeretek* 1996.) E jegyzet tematikája tudomásom szerint a felsőoktatásban újszerűnek nevezhető, s a jogtani és államelméleti alapismeretek mellett szintetikus jogfelfogásom egyszerűsített és tanulható változata. Ezt önálló kötetként fejlesztettem először 2002-ben, majd 2005-ben megjelent, majd 2011-ben bővített kiadású munkámban.

Egyetemi disszertációmtól kezdődően foglalkoztatnak a jogelméleti és jogfilozófiai kérdések. Előbb a jogállamiság társadalom- és jogelméleti kidolgozásán munkálkodtam. Ennek legteljesebb eredménye "*A jogállamiság jogelmélete*" monográfiában ölt testet (Napvilág Kiadó 1998. 294 oldal, majd második, bővített és javított kiadásban 2004, 340 oldal). A szerzőtárssal írt kötet koncepcionális kidolgozása és szerkesztése, valamint terjedelme 70%-ának megírása nevemhez fűződik.

Szintetikus (nem-analitikus) *jogfelfogásom* a jog kettős, belső és külső komplexitásának bemutatására épül. Az azonos ismerettárgy – amely 'totalitas heterogenea' természetű –

különböző összetevői eltérő módszerekkel történő analizisének eredményeit szintetizálja. Ehhez kapcsolódik, hogy felfogásomban a belső komplexitást elméletileg a jogelmélet tudatosítja, s a természetjog és a jogpozitivizmus 'örök' harca az előkészítése a jelentős jogi változásoknak. Fogalmi, funkcionális és történeti kutatásokkal érvelek ezen álláspont mellett. A külső társadalmi szükségletek és legitimációs igények a természetjog formaruháját öltik, hogy aztán pozitívizálódásukkal új kihívásoknak adhassák át helyüket. Míg a jogbiztonság és a kiszámíthatóság értékeit, a jog formális és formalizált mozzanatai és ezek elméletileg általánosított felfogása, a jogpozitivizmus képviseli. Az így felfogott jogelmélet a jog önreflexiója. A jogfilozófia pedig majd mindig egy sajátos filozófia pozíció, ember, társadalom és világkép (és/vagy módszertani felfogás) konzekvenciája. A jogról alkotott filozófiai reflexió.

Ezen általános kereteken belül dolgoztam ki a jogász hivatás és a jurisprudencia viszonyát. A jogelméleti irányzatok családfájával és történeti dinamikájával is sokat foglalkoztam. Több tekintetben az irányzatok prolegomenája készíti elő a szisztematikus fejezeteket. Eközben kidolgoztam a neokantianizmus típusvariánsait és – Moór Gyula egykori felvetése nyomán /A jogbölcselet problémái 1945:42/ – rámutattam azokra a szempontokra, ahol a neokantianizmus és a neohegelianizmus közös törekvései, egymással való vitáik ellenére, jól alkalmazhatóak. Előző a jogszociológia módszertani megalapozásában, utóbbi a helyes jog jogfilozófiai problémájának tárgyszerű felvetésében és megoldásában. A módszerdualizmussal szemben azonban szintetikus jogfelfogásom *a társadalmi lét monista* felfogására épít, elvetve ezzel az ontológiai megalapozás nélküli jogfelfogásokat. Elemeztem a történeti-jogi iskola, Hegel és Marx *történetiség felfogásának* különbségét is.

Elemzésemben a jog történetisége problémájának megoldásából következik a válasz arra a kérdésre, hogy a jogi objektivációnak mi a végső értékmérője, fejlettségi kritériuma. A mai jogelméleti törekvések közül a konstruktivista, funkcionalista, autopoetikus álláspontok a jog bináris kódját – jogos/jogtalan – adják meg belső kritériumként. Az én megoldásomban is szükséges és funkcionális mozzanat a bináris kód alkalmazása a társadalmi jelenségek jogi minősítéséhez. Azonban az objektiváció egésze értékelésében ez a megoldás túlzottan a jogpozitivistához való kötöttséget jelentené, hiszen bármennyire is igaz, hogy a tételes jog szintjén, különösen pedig a jogalkalmazás minden egyes aktusa a jogos/jogtalan minősítése körül forog, ettől egyetlen jogrendszer sem tudnánk a maga egészében, történelmileg értékelni. Hogy mitől jogos a jogos és mitől minősül jogtalan a jogtalan egy jogrendszerben, ezt a kérdést a tételesjog nem igazán tudja megoldani. Ezért és itt jut szerephez a jogfilozófia (ahogy ezt Hegel már az 1802-es jénai jogfilozófiájában megmutatta). Az ember nembeli lényegét, szabadsága értéktartalmait megvalósító jogrendszer fejlettebbnek tekinthető az ezt nem, vagy csak alacsonyabb fokon realizálni képes jogrendszereknél. (A magyar jogfilozófia teljesítményei szempontjából álláspontom közel esik Peschka Vilmoséhoz, a hozzá vezető érvelés azonban új, önálló). A jog történetiségének felfogását így vezettem át a végső értékelési kritérium problémájának megoldásába – tudva tudván, hogy ezzel nem a posztmodern székszis útján járok. Munkámban azonban tárgyaltam, hogy az európai és atlanti régió jogfejlődésében, ha nem is ellentmondásmentesen és nem is

visszaesések nélkül, mégis kimutatható a *humanizáció* – elsősorban büntetési nemekben és az emberi és állampolgári szabadságjogok újabb nemzedékei kialakulásában – és a *racionalizáció* (a weberi sámán-bíró-kódex, majd az alkotmányossági kontroll értelmében vett) tendenciája.

Koncepcionális törekvésemről átfogóan azt mondhatnám, hogy a jogállamiság problémátörténetének elemzéseivel segítségével egy olyan pozíció kidolgozását kíséreltem meg, amely a jog sajátosságainak kategoriális (lételméleti) felmutatásával kívánja meghaladni, szintetizálni a döntően formális legalitásra építő német "Rechtsstaat" jogpozitivista és a "Rule of Law" természetjogias-morálfilozófiai megalapozottságú angolszász koncepcióját. A kategoriális elemzés előfeltétele a legitimitás és a legalitás modern kori viszonyának tisztázása, ahol a természetjog közvetítő mozzanat a legitimációs igények és a tételesjogi jogréteg között.

Új tudományos eredménynek tartom a *jogi objektiváció* jellemzését. Egyfelől normatív képződményként helyezem el a jogot a társadalom normarendszerének differenciálódási folyamatában, amely a társadalom „életvilágára” nyúlik vissza. Ennél a hagyományos problémánál egyértelműen a Theodor Geiger és René König által kimunkált *normakontinuum* felfogáshoz kapcsolódtam. Azonban bizonyos pontokon új konkretizációkat adtam és elméletileg reflektálttá tettem a weberi bevett szokás - konvenció - jog kapcsolatrendszert és W. G. Sumner 'Folkways' felfogását. Továbbá interpretálva hasznosítottam A. Gehlen tehermentesítési elméletét a szokások jogelmélete szempontjából. Másfelől egy lételméleti koncepciójával alapozom meg a jogi objektivációt, tisztázva ontológiai alapját, belső felépítését és a jogrendszer önszabályozó képességének mechanizmusait és határait. Módszerében a filozófiai *kategória elemzés* jogra történő, jogelméleti kutatásokkal alátámasztott, önálló alkalmazásáról van szó. A *jogrend, az érvényesség, a törvényesség és az alkotmányosság* tárgyspecifikus jogelméleti kategóriáit kölcsönös függésükben fogtam fel, módszertanilag elválasztva az átfogóbb értelemben vett jogállamiság problémájától. Így nyílt mód az érvényességproblémák előbb társadalom- majd jogelméleti szintű tisztázására. Az I-es számúnak elnevezett politikai jogfogalom – normatív formára emelt államakarat – elégtelen a jogállami minőségű jog megvalósulásához: erre kell ráépülnie a 'valaminek való megfelelés', a *ratio iuris* többletkövetelményének, s ezeket a kritériumokat in concreto a jogelmélet vizsgálati tartományában mutattam ki.

Egész munkámban támaszkodtam a *jogfejlődés problémáját aktív adaptációként* felfogó Roscoe Pound és – egykori professzorom Eörsi Gyula – közös nézeteire és szemléletére. Ekként vezettem le az alkotmányosság kategóriájának az írott alkotmánynál szükségképpen szélesebben reprodukálódó tartományát. Megjegyzem, hogy az alkotmányosság felfogásába az ebben a monográfiában nem szereplő azon – elsősorban, de nem kizárólag magyar alkotmánybírói teljesítményeket jellemző, empirikusan is megalapozott – kutatásaimra támaszkodtam, melyeket az MTA PTI kutatócsoportjában 1991-től kezdődően fejtettem ki. (Hatalommegosztás - Alkotmánybíróság, Világosság 1993/1.; Alkotmánybíráskodásunk négy éve: 1990-1993. Tények, politológiai összefüggések, alkotmányossági értékelések.

Politikatudományi Szemle 1995/2.; A népszavazási dosszié Rekonstrukció és analízis az Alkotmánybíróság döntése után. Társadalmi Szemle 1998/2; Lehetséges-e jogimmanens mérce felállítása az alkotmánybíráskodás megítéléséhez? In.: RTF kötet, 1998., Alkotmánybíróságunk mérlege 1990-1999. Tények, politológiai és alkotmányjogi értékelések, megjelent tanulmánykötetembe és népszerűsítő kifejtésben a Magyar Tudománytár 4. kötetében). Kutatási eredménynek tartom annak bemutatását is, ahogy a modern jog reflexivitása a jogfejlődésben az alkotmányossági kontrollal egészült ki. Ennek immanens joghelyességi mértéke pedig az, hogy annak a grémiumnak a döntései, amelyek 'erga omnes' hatállyal és a jogszabályok feletti kasszáció lehetőségével rendelkeznek, tendenciális értelemben növeljék és ne csökkentsék a jogrend konzisztencia fokát. Ez a *látható alkotmányosság*, amelyet az újratermelődő problémák értelmezésének monopóliumával rendelkező *sajátos alkotmányvédő szerv* mondhat ki.

A szisztematikus megoldások, meghatározott összefüggésekben a történeti elemzések konklúziójaként adódtak. A francia konstitucionalizmus részletes, a közigazgatási jog esetjogi kialakulását és jelentőségét is taglaló bemutatása Magyarországon – úgy tudom – eredeti kutatásnak számít. Ezt összevetve az angolszász Rule of Law angol és amerikai változataival és a német Rechtsstaat-tal, fő vonalaiban kidolgoztam a jogállamiság nemzeti típusvariánsait. Ráműtöttem arra is, hogy a magyarországi békés átmenet a legalitás alapján ment végbe, s ez jogi reformok útján vezetett a jogtípus megváltozásához, ami nemcsak a forradalmi jogkeletkezés álláspontját zárta ki, amennyiben a legalitás és a politikai forradalom szükségképpen antinomikus viszonyban állnak, hanem azon konzervatív álláspont érvényesülését is, amely a jogállam konstrukciójával a változatlanság öre kíván maradni. Ez esetben a múltnak kellene uralkodnia a jövőn, ami, Thomas Pannel szövege szerint a legnagyobb zsarnokság volna. Valójában képtelenség. Magam helyett, zárófejezetként, a jogállamiság formális és materiális jogelméleti kritériumainak összegző kidolgozására tettem kísérletet.

A fenti monográfia után *jogelméleti kutatásaimban* két átfogó tanulmány érlelődött, melyeket hazai konferenciák után jelentettem meg: 1. *a természetjog ontológiai státuszának* kidolgozása megmutatja, hogyan közvetít e jogréteg a társadalmi lét és a pozitív jog között, mégpedig a jogszolgáltatás konstitutív részeként (ti.: a joghézagok kitöltésével; a jogalkalmazásban a ius strictum merevségének igazságosság felőli oldásával; egyfajta szociológiai, természetjogias mértékként a szokásjogi jogképződés átlagtípusosságának szerepével; a jogalkotásban a lényegtípusos mozzanatok latens természetjogával; illetőleg diszfunkcionálisan, a 'contra legem' érvényességet lerontó hatásával). 2. A norma elmélet továbbfejlesztése, három eddig kiaknázatlan jogelméleti problémára: a kontinentális jog normái és jogtételei funkcióinak összevetése Ronald Dworkin: szabály és magatartásminták megkülönböztetésére építő jogfelfogásával; a reprodukív és az innovatív norma különbségének kidolgozása; a generálklausulák és jogelvek jogi státuszának különbsége a kontinentális jogban.

A jogállamiság problematika folytatásának tekinthető az *alapjogvédelem* intézményi rendszerére (AB, ombudsmann, igazságszolgáltatás) és jogdogmatikai jelentőségére kiterjedő,

újabb keletű alkotmányjogi érdeklődésem is. Hasonlóan azokhoz, a választójogi joganyag és a népszavazási kérdések elbírálásához kapcsolódó tanulmányaimhoz, amelyekben *ezen közjogi jogterületek jogdogmatikai és jogalkalmazói sajátosságaival* foglalkoztam. Itt megtermékenyítően hatott problématudatomra az a tény, hogy 2006 februárjától 2010 július 23-ig egy közjogi döntéshozó testület (Országos Választási Bizottság) elnökeként jelentős jogalkalmazói tapasztalatokra tehettem szert. Választójogi tanulmányaim részben ezen szakmai praxis jogalkalmazói – benne jogdogmatikai – tapasztalatait írják le (Új Magyar Közigazgatás 4., 2011.), a népszavazási tematikát is beleértve, de összehasonlító elemzést készítettem a magyar választási rendszer 1989-90-es kiinduló helyzetéről és annak lényeges, 2014-es reformjáról. Előbbi még az ártatlanság, „a tudatlanság fátyla” rawlsi helyzetében fogant, míg a későbbinél a törvényhozó már felhasználta az egyfordulós, kétszoros rendszer kialakításában hét parlamenti ciklus tömeges választás- és politikai szociológiai tapasztalatait. (Jogtudományi Közlöny, 69, 2014.)

A német jog- és politikatudomány híres-hírheft emberének, Carl Schmittnek *decizionizmusát* elemző tanulmányom az ő felfogását rekonstruálja a bírói ítélet mikro- és a szuverenitásról határhelyzetben történő („Ausnahmezustand”) döntés makro- szintjén. Ebben a normálforma és a ‚kivételesség’ viszonyát módszertani oldaláról elemeztem. Kapcsolatot mutattam ki azon – a könyvtárakat megtöltő ‚bibliográfia Schmittiána’-ban tudomásom és a korszak államelméletét kutató professzor kollégám szerint nem szereplő – politológiai és jogelméleti összefüggésről, amely szerint: *a barát és az ellenség ellentétként* való felfogása a kivételes állapot *rendkívüli jogrendjével* még közvetíthető viszony; míg az *ellentmondás* viszony – a barát és *ellenfél* pluralista demokráciákban honos szabályozott versenyhelyzetében megfelel a *jogrend* normálformájának (ahol a pluralizmusban Schmitt, Rousseauhoz hasonlóan, az állam egységének felbomlását látta, s ezért azt elutasította); az *antagonisztikus ellentmondás* struktúráviszonya pedig megfelel az *illegitim* (tehát a forradalmi/ellenforradalmi és polgárháborús helyzetek) *jogképződési* jelenségeinek.

2004-től elvégzett, négy éves szervezett kutatómunka eredménye látott napvilágot „A Magyar Köztársaság Jogrendszerének Állapota 1989–2006 Komplex jog- és alkotmányelméleti, jogszociológiai és szakjogi elemzés” c. monográfiámban (Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008). Ez jogrendszerünk állapotát kívánta *leírni, értelmezni* és – némely lényeges vonatkozása tekintetében *értékelni*. Másfél tucatnyi idézettség mutatja, hogy érdemes volt ezt kutatni. Milyen célok és szándék vezették munkánkat? *Mindenekelőtt az, hogy a jogrendszert mint egészet és egységet kezelve értsük meg mozgásának dinamikáját, láttassuk külső kapcsolatait és belső tagozódásának, tartalmi alakulásának és intézményi megoldásainak jellegét.* Nem extenzív, hanem intenzív totalitásban. A jogirodalomban és a szakjogi tanulmányokban persze rengeteg fontos részlet elemzése látott és lát szakadatlanul napvilágot, ahogy ez egy fejlett jogi kultúrában nem is nagyon lehetne másként. A szakjogi tudás azonban nem egyenlő a jogelméletivel, amely nem részterületekre, hanem az egészre, a jogrendszer létokaira, funkcióira, belső tagolódásának mozgására, változásaira keresi a magyarázatot. Egyébként is ritka a szintézisre törekvés, az áttekintő értékelés, *a honnan jöttem?, hol vagyok?, hová tartok?* kérdésének, s egyben a lehetséges kritikai mércéknek a

felvetése. Azért, mert egyáltalán nem könnyű feladat a kritika alapjának és mércéjének megválasztása, a helyes jog értékmérője problémájának a megoldása. Magunk azt gondoljuk, hogy a komplex jelző az alcímben jól kifejezheti törekvésünket, s az egész mozgására, strukturális változásaira, funkcionális kapcsolataira irányuló szemlélet alkalmas lehet arra, hogy a részletek végtelenségében ne essen szét a vizsgált tárgy, a Magyar Köztársaság jogrendszere. Tagolt mivoltában őrizhesse és mutathassa fel identitásjegyeit, a maga entitását. Képletesebben szólva, hogy a fák és fajtáik ne takarják el az erdőt, amelyet csak akkor lehet egyben látni, ha kissé kívülről és felülről, a szomszédos mezők és dombok felől is nézelődünk, vizsgálódunk, mégpedig a jogállami minőségű jog, adott korhoz és helyhez kötött, relatív természetjogi mércéjén mérve. A természetjog persze annyiban már túl is megy a jogelméleten – amely a jog önreflexiója –, hogy a helyes jogi mérce kérdése egyben mindig filozófiai, jogfilozófiai választ igényel. Itt találkozunk egy konkrét jogrendszer vizsgálatában az alkotmányelmélettel, amely közel sem érinti az összes alkotmányjogi (mint szakjogi) kérdést, de a jogrendszer érvényességi alapjának, legitimitásának és az alkotmányosság tartalmi és processuális összetevőinek kifejtését igen. Ebben az értelemben igazi jog- és alkotmányelméleti kutatásnak tartjuk tehát vállalkozásunkat, ahol a társadalom és a jog kölcsönhatásos mozgása, utóbbi konfliktusmegoldó és regulatív, szabályozó ereje és egyben aktív adaptációja éppúgy előtérben áll, mint a történetileg, szociológiailag, politikaelméletileg kibontható – jogrendszerhez képesti – külső környezeti tényezők hatásai. Azt is mondhatnánk, Eörsi Gyula akadémikusra, egykori nagy civilistánkra utalva és emlékezve, aki jogelméleti szempontokat is gyakran vizsgált munkáiban, hogy egyfajta *jogracionalizációs* kutatást végeztünk el: a *jogtípusok, a jogcsoportok és a nemzeti jogfejlődés útjának* elemzési szempontjait alkalmazzuk a jogfejlődés magyarországi folyamataira.

Módszertani elgondolásunk szerint igazi Sozialforschungot műveltünk, a frankfurti törekvések szellemében, tehát a társadalomkutatás módszertanát a magyar jogrendszerre alkalmaztuk. Ez a könyv azonban nem született volna meg az OTKA tematikus pályázatának elnyerése nélkül, melyet a kutatásvezető a Széchenyi István Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi Karának Állam- és Jogtudományi Intézete nevében nyújtott be s nyert el 2004-ben (T 046838) számon. Azóta önállóvá, a Deák Ferenc nevét viselő Állam- és Jogtudományi Karrá vált e kutatóhely. A hároméves kutatómunkában 12 munkatársunk vett részt, akik saját szakterületük gazdáiként írtak résztanulmányokat és fejtették ki álláspontjaikat, saját jogon és saját szellemi termékeiket külön is megjelentetve. A kifejtés menetében mindenkor utalni fogunk erre a körülményre. A kutatás vezérfonaláért, alkalmazott módszereiért, koncepciójáért és stiláris eszközeiért azonban csak a szerző kutatásvezetőt illeti személyes felelősség, mert bár álláspontjai mindenkor másokéra is támaszkodtak, de tollát saját magának kellett vezetnie.

Átfogó elemzést írtam a marxista jogelmélet funkcionalitása Magyarországon 1963 – 1988 között témájáról, melyben *az államszocialista rendszerek történelmi interpretációjában, típusajátosságainak és természetének leírásában* unikális pozíciót dolgoztam ki. (Utóbbi több felvonásos vitát indított el az Eszmélet című társadalomkritikai folyóiratban (majd tanulmánykötetben: *Államszocializmus Értelmezések Viták tanulságok*, L' Harmattan 2007.),

melynek során 6 szerző 19-szer hivatkozott név szerint tanulmányomra, s 39 oldalon keresztül fejtették ki hol elismerő, hol bíráló álláspontjaikat). Az államszocialista kísérlet leíró-interpretáló jellemzése – „nem kapitalista, a felhalmozás és a fogyasztás, illetőleg a köz- és magánfogyasztás mértékeit politikailag integráló társadalom” – és a hozzá kapcsolódó viták nemzetközi érdeklődést váltottak ki. (State Socialiste Experiments – Historical Lessons. In: State Socialism in Eastern Europe, Springer Internatinonal Publishing, (2023) pp. 275-317., korábban u.ez 2005.; Non capitalist Mixed Economies, (2021) pp. 39-43.).

2002-2004 között, majd évtizedes, alternatív egyetemi stúdiummal a hátam mögött, újra módomban nyílt, hogy – visszatérve egykori kandidátusi témám terepére – a mai kapitalizmus kutatásával szisztematikusan foglalkozhassak. Mégpedig elsősorban annak állam-, politika- és jogelméleti kérdéseivel, azonban egy ökonómiailag is alátámasztott értelmezésére törekedve. Ennek eredménye a *globalizáció monografikus* feldolgozása, a társadalomtudomány egyik mai, nemzetközileg is kiemelkedő irányzatának, – *a világrendszer-kutató iskolának* az álláspontjáról. A reprezentatív összkép, amelyet megalkottam, kiterjed új vagy kevésbé vizsgált problématerületekre is: a jogrendszer, a nemzetállam funkcióváltozásai, a kulturális hegemonia és a régiók versenye szerepének leírására és értelmezésére. Mindez a társadalom- és politikaelmélet – általam sajátosan kidolgozott – szintetizálásra törekvő, elméleti felfogása és módszertana keretében történt (Világrendszer-nézőben, Napvilág, 2005.).

A világrendszer kutatás tipikusan új, legfeljebb 50 éves olyan társadalomkutatás, amely már nem a nemzetállamokat tekinti a cselekvés kitüntetett tárgyainak – bár ezek fontos ágensekké váltak – hanem a kölcsönös, de aszimmetrikus függésen alapuló világrendszert. A maga organikus-munkamegosztásos egységében. Éspedig felfogásomban mindkét, világszerte és világtársadalmi összetevőjével. A szakadatlanul egységesedő *világszerte* mellett is a fejlettségét, szociális, kulturális és hatalmi erőviszonyait tekintve szükségképpen heterogén *világtársadalmat*, melyek a legátfogóbb kategória, *a világrendszer alkotó elemei*. Tézisem szerint – amely feloldja a „l'économie monde – système mondial” wallersteini dualizmust – a világrendszer mozgásformája a működésében homogenizálódó, de egyenlőtlen és hierarchikus viszonyokat reprodukáló világszerte és a megszüntethetetlenül heterogén világtársadalom ellentmondásos egysége. Több tanulmányomban is csatlakoztam ehhez a megközelítéshez, irányzathoz – erőim szerint. A komolyan vehető *társadalmi-történelmi tudományok* helyes princípiuma ugyanis az ún. a teljes történetírás, amely az össz-folyamat (vagy szinkronikusan véve, egy konkrét totalitás) megragadására vállalkozik. Saját módszertannal rendelkezik a kultúrtudományos és az igazság-kritériumok tekintetében kizárólag kvantitatív módszereket elismerő formális-szociológizáló paradigmákhoz képest. Az Annales iskolához kapcsolódva elfogadja a társadalmi idő Braudel-féle tipológiáját: az idiografikus eseménytörténet írás és a természettudományos megismerés nomotétikus felfogásához közel eső, örök törvényeknek alávetett végletek között *a struktúra függő hosszú tartam*, és az ezen belül lejátszódó *ciklikus-konjunkturális* mozgások vizsgálatát. A hosszú tartam (la longue durée) egyik jelentése a szekuláris tendenciák bemutatása, s azok összehasonlító értékelése. A másik fontos jelentés-tartomány pedig megfeleltethető a

társadalmi-gazdasági alakulat fogalmának, mert az biztosítja a sokáig, de nem örökké fennálló és formagazdag, sokszínű berendezkedésekben a szubsztanciális kontinuitást.

Ekként elemeztem egy tanulmányomban a magyarországi újkapitalizmus természetét és helyét a világrendszerben (2010). Jelentősen építve a félperiféria fogalmára, megvonva a rendszer teljesítőképességének akkor húsz éves mérlegét és jellemezve legitimációs potenciálját és harcait. Ha a magyar társadalom történeti útjának és helyzetének megértésében nem alkalmaznánk a világrendszer elemzést, abból komoly tévedések származnának. Gazdaságtörténet írásunk és néhány történészünk jó hagyományt teremtett ebben, s ha a szekuláris tendenciát figyelembe véve nézzük 1860-tól gazdasági teljesítményünket, akkor a konjunkturális ingadozások ellenére mégis csak a félperiférikus kapitalizmus létformája dominál. Nagyobb a baj itt a társadalmi rendszerváltással – bő harminc év után, a több mint hárommillió szegénységgel – sem mint ezt a kormányokat ellenzékben kölcsönösen ócsároló pártpolitikai hadak hívei akárcsak feltételeznék. Se a külső, se a belső feltételrendszerét nem elemzik kellőképpen, nemcsak a napi politikai folyamatokat, a fenomenon szintű kommunikációkat elemzők nem, hanem még a politikatudományban sem. Két tézisem a hiányzó magyarító tényezőkről. Elhanyagolt összefüggés, hogy a kis országok esetében *a külpolitika primátusa* érvényesül, belső alkalmazkodási kényszert kiváltva. A tételt geopolitikai összefüggésként érvényes, amely Leopold Ranke német történész nyomán az angol Sir J. R. Seely megfogalmazásában így szól: „empirikus törvény, hogy minden állam belső szabadságfoka fordított arányban áll azon nyomás fokával, amely határaitra nehezedik”). Így volt ez az 1948-49-es fordulat évétől a szovjetizálással, amely sajnálatosan elzárta népi demokratikus fejlődésünk útját. Ez pedig a hidegháború kialakulásával, éppúgy a jaltai világrendszer befolyása alatt ment végbe, mint az 1989-90-es fordulat is, e világrendszer felbomlásával, felbomlasztásával. Persze, a nagy külső nyomás ellenére Navigare necesse est...

A belső, hazai politikai tagoltság alakulásában pedig – túl a számokon és a hozzájuk fűzhető többtényezős magyarázatokon – van egy állandósult ideológiai hatás: az ellenzék nem azonos a baloldallal, utóbbihoz *olyan saját identitás, viágnézet, társadalom- és történelemszemlélet lenne szükséges, amely a szétszórt sokaságot a kollektív érzület-eszme-cselekvés szintjére képes felemelni, intellektuális és morális eszközökkel. Ezt pedig évtizedeken át elmulasztotta, valaminő, zsákutcás pragmatizmusa jegyében.*

A helyes diagnózishoz tehát túl kellett lépni a politikai szféra zárt, immanens jellemzésén. 2011-ben jelent meg négy addigi monográfiám mellett a negyedik tanulmánykötetem, „Társadalomkutatás – mi végre? Politikatudomány – Alkotmányjog – Világrendszerelmélet” címmel és egyben tematikai felosztással. 14 tanulmány és recenzió az elmúlt fél évtizedben keletkezett, illetőleg közülük először e kötetben látott napvilágot négy munka. A kötet cím kérdésére adott ars poetica választ idézve ekként jellemezném törekvéseim: „A szakadatlan mozgásban, változásban lévő valóság gondolati birtokbavétele a társadalomkutatás fő feladata. Honi viszonyainkat figyelembe véve hangsúlyozottan abban az értelemben, hogy a kor és benne a magyar társadalom fő folyamatairól ne maradjon le a kutató – vagy szerényebben – kísérletet tegyen ezek némely problémájának leírására és értelmezésére. Itt a társadalomkutatás közös feladatait állíthatom előtérbe, függetlenül most

attól, hogy ökonómiáról, politológiáról vagy éppen alkotmányjogról van-e szó. Létezik ugyanis a társadalomtudományi diszciplínák egymástól elkülönült részterületeiben, szaktudományaiban egy olyan közös vonás és egyben kutatási feladat, amely ezen tudományok egységét különbözőségükben is jól megalapozza. Nevezetesen az, hogy az ember társadalmi életét, eseményeit, törekvéseit, megrázkódtatásait dokumentálja és értelmezhetővé tegye. A szaktudományok formálják és fegyvelmezik e megismerés szellemi erőit, különböző módszerekkel részterületeket és struktúrákat vonnak vizsgálódásaik alá, továbbá törekszenek eredményeik ellenőrzésére: akár más paradigmák, teljesítmények eredményeivel történő összevetés, akár tapasztalati ellenőrzés útján. Diszciplináris eszköztár nélkül esszé, publicisztikát vagy éppen impresszionisztikus tablót lehet csak alkotni. Megkerülhetetlenek tehát a társadalom- és esetünkben a jogtudományi diszciplínák, de egyrészt a multidiszciplinaritáson keresztül kell törekedni a sokoldalú és teljes megismerésre, másrészt az elhanyagolt problématerületekre interdiszciplináris módszerekkel kell betörni”. Ez a kötet elérhető az Országos Széchényi Könyvtár Elektronikus Könyvtárában is: <http://mek.oszk.hu/09900/09957>

A magyar jogrendszer jelentős közjogi átalakítását 2010 és 2014 között több tanulmányban jellemeztem és értelmeztem. Az alkotmányozás alkotmányosságát elméleti keretbe helyezve elemeztem, majd az Alaptörvény alkotmányjogi és államelméleti aspektusú vizsgálata mellett szakjogi tanulmányt írtam az országgyűlési képviselői választási rendszerről, összevetve a korábbi szabályozást az újjal.

Társadalomelméleti munkásságom jelentős fejezeteinek tekintem egyrészt a kritikai társadalomtudományi megismerést jellemző elemzésem (Tudomány-naiv tudat, tudattalan emberiesítés, teleologikus gondolkodás, kognitív disszonancia versus dezantropomorfizáció. A tudományosság lényegi kritériumainak – objektivitás; immanens jelenségmagyarázat; az elméletalkotás belső történetisége; és a praxis ellenőrző szerepe – pozitív kibontása). Történeti társadalomtudomány és a történetiség felfogása nemcsak a társadalomelmélet témája, hanem szintetikus jogelméletemet megalapozó fundamentum is egyben.

Másrészt a jogtudomány specifikumát (szakjog - jogelmélet - jogfilozófia kapcsolatát a praxishoz kötöttségtől a jogelméleti általánosításig), illetőleg a politikum konstrukcióját Carl Schmittnél, Max Webernél és a neomarxistáknál elemző átfogó tanulmányaim.

Harmadrészt a válság értelmezések alaptipológiáját fejtettem ki társadalomelméleti érdeklődésem keretében (I. klasszikus, neoklasszikus elemzési hagyomány; II. radikális kritikai hagyomány; III. mérsékelt, kapitalizmuskritikus gondolkodásmód), kitérve ebben a válság el-és áthárító mechanizmusok között a globális szabadjog, az új lex mercatoria szerepére.

2014 nyarán ért az a megtiszteltetés, hogy az SZE DF ÁJK Doktori Tanácsának egyhangú választása után a Rektor Úr kinevezett a Doktori Iskola vezetőjévé. Ezt a szép feladatot örömmel vállaltam, és 40 éve tartó egyetemi pályafutásom méltóképp szeretném befejezni

állam-és jogtudományi doktori iskolánk tudományos eredményeinek és emberi-szakmai kvalitásainak gazdagításával. Vezetői elgondolásaim nyomán rendeztük meg, évente , "A jogtudomány sajátosságai" szakmai, tudományos konferenciánkat hallgatóinknak. Ezek plenáris ülésein a legkiválóbb jogtudósok tartottak prezentációkat, illetőleg vitatták meg álláspontjaikat a PhD hallgatók előtt. Véleményem szerint ugyanis nem az MSc. szintű képzést kell magasabb szinten megismételni a doktori Iskolában, még a kötelező főtárgyak esetében sem, hanem a kutatás nivóján, a módszertani kérdések előtérbe állításával kell hallgatóink problémaérzékenységét és orientációját előmozdítanunk. Ez a DI vezetői megbízatásom 2021-es nyugdíjamig tartott. Az egyetemi munkában innentől „professor emeritus”-ként veszek részt

Klasszikus jogelméleti témákat dolgoztam fel, nem melleleg évtizedes tanulmányok után, amikor a jogrend tárgyspecifikus kategóriáját elemeztem, illetve a neokantiánus módszerdualizmus és a társadalomontológiai monizmus viszonyát tisztáztam. A jogrend jelentését és annak változásait ontológiai és hermeneutikai perspektívából magyarázom. A módszerdualizmust és a monizmust olyan versengő elméleteknek tekintetem, ahol mindkettőnek megvan a saját magyarázó értéke, belső racionalitása és módszertana, - a jogi jelenségek elemzésében. Amíg a Horváth Barna féle módszerdualizmus elsősorban a jogalkalmazást írja le érvényesen, addig a társadalmi valóság önreproduktív szerkezete alapján a szokásjogi jogképződés, a jogtalálás, illetőleg a finális determináció kategória elemzésén keresztül a jogalkotás magyarázata plauzibilisebb a társadalomontológia alapján. A lételmélet és a jogi objektiváció viszonyát illetőleg a típusalkotás jogi és művészetbeli jellemzését újabb tanulmányaim tartalmazzák.

Államelméleti munkásságomban átfogó tanulmányt írtam a minden egyes akaratától az általános akaratig vezető folyamat legjelentősebb, paradigmaticus változatairól (J. J. Rousseau – G. W. F. Hegel – R. Pound és a politikai piac /Public Choise és a közjavak természetes monopóliuma/). Államelméleti törekvéseim elsősorban a 20-21-ik századi reálfolyamatokon orientálódtak, az állam mozgáspályájának átfogó ívét, annak csomópontjait megmutatva: a liberális minimális, majd mérsékelt államot miért és hogyan váltották fel a centrum országokban a szervezett kapitalizmus intervencionista államai, leginkább elfogadható alakzataként a keynesiánus alapozású jóléti állam (és annak típusvariánsai, 1945-75 között), hogy aztán paradigmaticusan 1979-1980 után a dezatatizáció, dereguláció, monetáris ellenforradalom hosszú periódusa a neokon törekvésekben csúcsosodjon ki. Igaz, bizonyos ellenreakciót és másságot a fejlesztő államok is felmutattak, éppen egy utólérő fejlődés törekvése jegyében. Amíg a gazdaságilag, kulturálisan, életminőségében legfejlettebb centrum országokban a relatíve kiegyensúlyozottnak tekinthető életviszonyok közepette gyökeret vertek a polgári demokratikus berendezkedések, elfogadottak a versenytársadalom liberális szabadságesszményei, addig a közepes fejlettség és az alulfejlettség-elmaradottság közegében, a félperifériákon és perifériákon nem volt és aligha lesz őshonos a pluralista demokrácia. Az állami-politikai berendezkedésnek sokféle intézményes formája itt az erősen centralizált, a hatalommegosztást tagdó hatalmakat, autoriter vagy éppen diktatórikus megoldásokat állítja előtérbe. Legitimációs módozataikat pedig gyakorta nacionalista-

eticista, szenofób, antiliberális és antikommunista jobboldali ideológiák szervezik, motiválják. Nem is beszélve az iszlám fundamentalizmuson orientálódó államokról.

Az állam fogalmát érintő elgondolásaim egyfelől viszonyultak egyetemi kollégámmal évtizedeken át kialakított jó munkamegosztásához, aki elsősorban az államelméletre fókuszált, míg én a jogelméletre-jogfilozófiára, de kitekintéssel idevágó munkásságára. („Ordo et connexio idearum. Vázlat Takács Péter államelméletéről” 2020, 23-36. oldal). Másfelől, a társadalmi formaelméletet alkalmaztam az államtípus (Á) – államforma (K) és az államrend (E konkrét) kategóriáira, párhuzamba állítva ezeket a jogtípus – jogcsalád – jogrend valós elemzési szintjeivel, kitérve az államfejlődési utak és az állam elhalásának marxista tematikáira (2021, 47-79.).

Megtisztelő és ezért megjegyzendő, hogy 2006-ban és 2009-ben még jelentős akadémikusaink akadémiai tagságra jelöltek. A korszakváltás után, a „kizökkent időben” már nem számíthattam erre, bár az kellemetlenül ért, amikor az akadémiai intézetből, ahol szívesen dolgoztam (1991 és 2014 között) mert kedvező tudományos közegben éltünk, elsőként lettem az „MTA doktora” címmel rendelkező kutató, akinek innen tudományos tanácsadóként távoznia kellett. Némiképp hasonlóan a Nemzeti Közszerződési Egyetemhez, ahol jogelődjenél 1996-tól dolgoztam, tkp. „másodállásban”, húsz évig. Így – fájdalom – már nem az előbb említett shakespearei formula maradt érvényben, mert voltaképpen Én alólam futott ki a politikai idő! – viszont teret adva annak, hogy komplett és továbbfejlesztett formára hozzam szintetikus jogelméletem.

Nagymonográfiám, nyolc fejezetével és 437 oldalán keresztül taglalja *a jog létmódjának* konstans és egymásba dinamikusan és interaktívan átmenő összetevőit. Éspedig *a normativitás – döntés – a jogviszonyok és a közhatalmiság (impérium)* strukturális viszonyát. Megőrzi az ontológiai megalapozás szükségességét, a jogi objektiváció társadalom- és jogelméletét adva, de továbbfejlesztve ezt a komplex – lineáris és nem-lineáris tulajdonságokat egyaránt mutató – alrendszerek azon belátásaival, amelyek részben a dialektikus filozófiai problémákból nőttek ki, részben pedig lehetővé tették, hogy plauzibilis magyarázatot adjanak a jog u. n. relatív autonóm alrendszer mivoltára: arra, hogy *a jogértelmi (ratio iuris) és műveleti önreferenciális zártság hogyan fér össze a társadalmi-történelmi környezet kihívásai felé meglévő, arra is reagáló nyitottsággal*. Mindez a kategória elemzés jegyében lehetséges, ahol a minden létezőre jellemző fundamentális (ezért általános), a társadalmi létre jellemző specifikus-különös kategóriák és a csak a jog létmódjára jellemző egyedi, tárgyspecifikus kategóriák egymást lételméletileg előfeltételező viszonyában visszavezethetőség nincs. Nincs, mert a konkrétabb, a komplex, unitas multiplex egyedisége felé menő meghatározottságok kategoriális nívót tartalmaznak. Az interdependens, tárgyspecifikus jogi kategóriák – pozitivitás, érvényesség, jogrend, törvényesség, jogi kiszámíthatóság, alkotmányosság – révén válik önreferenciálissá, azonban saját léte alapjait a társadalmi-történelmi lét adott fokán reprodukálódó konfliktusok tartják fenn. A „société civile” létalapként (ratio essendi) az előfeltétele annak az autonóm alrendszernek, amely konfliktusfeloldó, magatartásmintáival reguláló, szociálintegratív módon, aktívan

befolyásolja társadalmának, saját létalapjának mindenkori éppíglését. Történelmileg nézve egyre fokozódó belső, munkamegosztásos, anyagi-, szervezeti- és eljárási jogi intézményteremtő, dogmatikáját fejlesztő módon elrugaszkodva – de teljesen sosem elszakadva – saját léte alapjaitól. Ezért nincs a jognak saját ontológiája, jogontológia, hanem a külső és belső komplexitásával a társadalmi lét önszervező-fejlődő komplexuma a jogi objektiváció.

Teljessé és koherenssé téve szintetikus jogfelfogásom, kitérve a legalitás és a moralitás viszony nem antinómikus, hanem tertium daturt adó differenciált megoldására, továbbá arra, hogy az alkotmányozó hatalom /"pouvoir constituant"/ nem lehet jogi, hanem – eltérően az alkotmánytörvénytől – metapozitivistikus kérdés, dolgoztam ki álláspontjaim.

Külön fejezetet érdemelt (VII.) a jogalkalmazás-jogértelmezés-jogtalálás /"Rechtsfindung"/ és a bíró alkotta jog kérdésköre, a *jogalkalmazás belső kérdéseinek* taglalásával. Pozicionálva megoldásaim a racionalista dogmatizmusra, az erkölcsi egyenértékűségek pluralizmusára és a szkepticista relativizmusra reflektáltan. A jogalkalmazás egységes magyarázatra törekvő megoldásait C. Scmitt decizionizmusában és W. Fikentscher esetnormatanában vizsgáltam. A módszertani pozitivismuson orientálódó könnyű és nehéz eset /„Easy & Hard cases"/ dualizmusa közé beiktathatóank és beiktatatndónak mutattam fel a jogalkalmazás normálformáját. Átfogóan jellemezve e trichotómiát: a *könnyű eseteknél* ugyanis nem a bizonytalanságok közegében kell a bizonyosat keresni, mint a *nehéz eseteknél*, hanem a joggyakorlatban kimunkált és kínáló standard megoldásokat kell alkalmazni. A *normálformánál* pedig az ügydöntő szabály – a normatani értelemben vett, tárgyi hatályú norma – alkalmazása annak nemcsak szubszumpcióját, az egyedinek a különös/általános/ alá sorolását, hanem *specifikáló, individualizáló alkalmazását* is jelenti. Ebben igényel szakmai ítélőerőt, de itt sem a bizonytalanságok közegében kell döntenie a jogalkalmazónak, mint *ahogy ez a dogmatikai jelentés vagy normakoliziók miatt vagy a joghézagoknál* (a nehéz eseteknél) fennáll.

A jogfejlődést aktív adaptációként fogtam fel (VIII.), ahol a kihívások a társadalmi, gazdasági, kulturális környezetből, az „életvilágból” érkeznek és szabályozási igényként vagy eldöntendő problémaként jelennek meg. Ezekre, politikai közvetítettséggel a jogalkotás makroszintjén vagy pedig a joggyakorlat mikroszintjén születnek válaszok, megoldások. Az adaptáció formái és eszközei szinte kimeríthetetlenek, a recepciótól, a jogmegkettőződéstől, a generálklauzulák beiktatásáig, az értelmezésen és a leleményes jogtaláláson keresztül a bíró alkotta jogig vagy éppen, in praxi, a jog manipulálásáig. (Konkrét tárgyalásukat épezzért, részben az előző fejezet adja).

Ide tartozik, hogy nem tekinthetem teljesen megértő módú kritikának Szabó Miklós professzor recenzióját (Jogtudományi Közlöny, 2023. április, 177-185.) fő művemről, ezért is válaszoltam arra érdemi módon (Jogtudományi Közlöny, 2024. január, 33-41.). Tudva-tudván, hogy az angolszász orientáció nyomán „mainstream”-mé váló analitikus, módszertani pozitivisták jogelmélet domináló a mai világban. Sajnálva, hogy Szilágyi Péter professzor elismerő értékeléseit csak magánlevelezésünkben adta tudtomra.

Évtizedeket átfogó *kapitalizmus kutatásaim* számos tanulmány, tanulmányrészlet, recenziók (Galló Béla; Kapitány Ágnes és Gábor szerzőpár; Mészáros István könyveiről), és kommentárok (Wiener; Tamás Gáspár Miklós munkái) mellett a már taglalt szervezett kapitalista korszakot és paradigmátikus eseteit bemutató 1991-es monográfiám után szélesítettem ki. Mégpedig az elemzés vektorának irányát a globális térre, a világrendszerig tágítva ki („Világrendszerképben”, 2004). Fontossá problémámmá vált az évtizedek során az is, hogy a kapitalizmus fogalmaknak és a tőkés termelési mód elméletének módszertani kérdéseit, benne az osztályok empirikusan és történelmileg sokat változó helyzetének fundamentumait tisztázzam. Kitekintve a „Wertkritik” felfogásra, illetőleg a marxi elmélet igazolódott négy fejlődési törvényszerűségére, – miközben „az eurocentrikus, ipari szocializmus” (G. Therborn) korszaka – hozzávetőleg 1871-1989/91-el – valóban véget ért. Mindezek kismonográfiámban történt (2017) feldolgozása megmutatja, hogy „Marx nélkül nem, de csak vele sem megy”, mert a történelmi fejlődés és szaktudományok gyarapodása új perspektivákat és paradigmákat nyit, amelyeket megszüntetve-megőrizve kell kezelni a megújuló valóságok szellemi birtokbavételéhez.

Az *Eszmélet* társadalomkritikai és kulturális, periodikusan megjelenő folyóiratnál 2000-től lettem a szerkesztőség tagja. A hozzám eszmeileg közel álló baloldali, marxista világnézetem és szerzőkőn orientálódó lapnál szívesen munkálkodtam. Jellemző, hogy „kisipari”, azaz önkéntesen vállalt, társadalmi munkánk nyomán jelenik meg ez a lap. A csekély alapítványi támogatások mellett kizárólag a fordítóknak tudtunk fizetni, önnfenntartó civilszerveződés módján létezve. A lap nyitott a világra, olyan perspektívából és értékrenddel szerkesztve, amely unikálisnak mondható a rendszerváltást követő Magyarországon. 1988 végétől, immáron 36 éven át követi a világ- és hazai fő folyamatokat. Magam is sokat és rendszeresen publikáltam ebben az orgánumban, ezért kissé meglepő, hogy a számomra orientációs pontnak számító lukácsi társadalomontológia társadalom- politika- és jogelméleti hatásáról írt tanulmányom, felkérésükre, a Replika c. folyóiratban jelent meg (2023/3. szám, 79-101).

Szigeti Péter, DSc.
professor emeritus

Budapest, 2024. október 3.